

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

УДК 343.97

DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.2.2>

Юрій Володимирович ОРЛОВ,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)

Сергій Володимирович ЩЕБЕТУН,
полковник поліції
(Головне управління Національної поліції в
Харківській області, м. Харків)

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 342 ТА 345 КК УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню проблем кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 342 та 345 КК України, при відмежуванні від інших правопорушень, а також при розмежуванні один з одним. Встановлено, що основним об'єктивно-атрибутивним критерієм відмежування злісної непокори (ст. 185 КУпАП) від опору (ст. 342 КК України) є фізичне спрямування дій особи. Агресивні, такі, що свідчать про напад, рухи у бік працівника правоохоронного органу однозначно свідчать про опір. Рухи від працівника правоохоронного органу, що мають характер захисту від активних дій останнього, слід кваліфікувати як злісну непокору. Виділено та охарактеризовано специфічні ситуації службової діяльності поліцейських, в

яких проявляється злісна непокора та/або опір. Визначено, надано опис та пояснення розмежувальним ознакам складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 342 та 345 КК України.

Ключові слова: правоохоронні органи, авторитет, службові повноваження, злісна непокора, опір, погроза, насильство, масові заходи, тактика, тілесні ушкодження, життя, здоров'я, склад кримінального правопорушення, кримінальна відповідальність, кваліфікація.

Постановка проблеми. Опір (ст. 342 КК України)*, погроза або насильство щодо працівників правоохоронних органів (ст. 345 КК України) – вельми показові маркери так званого знедержавлення легітимності (У. Бек¹). Глибинні фактори поширення цих практик залягають у пластах формування соціально-політичної ідентичності, правової культури, що повсякчас у суспільствах транзитивного типу виявляються вразливими до чинників десолідаризації, фронтирності, економічної, політичної, культурної та суто соціальної маргіналізації. Саме тому мало що було б таким хибним, як вважати, що кримінально-правовими засобами можливо істотно підвищити рівень авторитету органів державної влади взагалі та правоохоронних органів, зокрема. А так само й вплинути на означені детермінанти насильницького зневажання держави в особі правоохоронців. Однак, попри це, не можна не визнати і того, що від адекватного застосування кримінальної репресії за вчинення такої чутливої категорії кримінальних правопорушень багато в чому залежить успіх утримання функціональності державного апарату у сфері захисту прав людини як на символічному рівні, так і на прикладному, безпосередньо діяльнісному рівні. Кожен факт опору чи погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу – це не просто посягання на авторитет останнього, а й на ті конкретні складові правопорядку, що стоять «за ним», зрештою – на здоров'я самого правоохоронця.

Водночас аналіз слідчої та судової практики щодо застосування норм, передбачених ст. ст. 342 і 345 КК України, засвідчує існування низки недоліків, пов'язаних з невірним розумінням їх розмежувальних критеріїв, а також критеріїв відмежування від інших правопорушень, зокрема від злісної непокори (ст. 185 КУпАП). Як наслідок – неодноманітне та неправильне правозастосування, що тягне за собою порушення принципу рівності громадян перед законом, а від нього – й порушення принципу верховенства права. Це – невинуватна «розкіш» в умовах триваючої війни за збереження права України бути суверенною, правовою державою у складі європейської цивілізаційної сім'ї. Тож ці недоліки мають бути усунені.

Принагідно зауважимо, що проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів

* У цьому дослідженні йтиметься про опір працівникові правоохоронного органу (ч. 2 ст. 342 КК України).

¹ Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Пер. з нім. О. С. Юдіна. К.: «Ніка-Центр», 2011. С. 48–62.

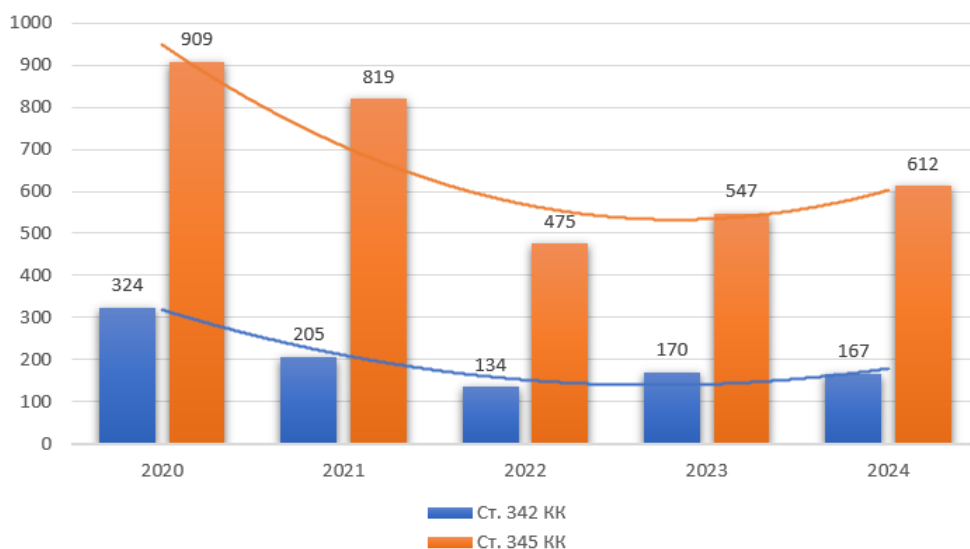
місцевого самоврядування, об'єднань громадян та проти журналістів неодноразово порушувались у працях Г. Є. Болдаря, Л. П. Брич, А. С. Габуди, Н. О. Гуторової, Л. В. Дорош, О. О. Дудорова, І. М. Залялової, О. О. Кваші, В. О. Навроцького, В. І. Осадчого, В. І. Павликівського, А. М. Яценка та інших дослідників. Разом з тим, попри існування вагомого теоретико-прикладного доробку, й досі лишається низка невирішених, дискусійних питань за напрямом відмежування та розмежування означених складів кримінальних правопорушень, які все ще очікують на свою розробку, подальше просування дискусійними полями.

Мета статті – виявити, описати, пояснити існуючі недоліки у практиці застосування ст. ст. 342 та 345 КК України, сформулювати рекомендації щодо їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Практика діяльності правоохоронних органів, насамперед Національної поліції, щороку засвідчує ту обставину, що, незважаючи на вельми високий рівень довіри до них, який фіксується соціологами від початку повномасштабної агресії росії проти України, працівники цих органів регулярно стикаються з випадками протидії їх службовій діяльності, створенням перешкод нормальній реалізації правоохоронних повноважень. Відносно поширеними лишаються випадки злісної непокори законним розпорядженням або вимогам поліцейських (далі – злісна непокора), вчинення опору їх діям, погроз або насильства щодо них у зв'язку з виконанням службових обов'язків. І хоча їх рівень значно знизився після 24.02.2022 р., тим не менш протягом останніх двох років спостерігається відновлення негативної тенденції (див. діаграму).

Діаграма

Графічне зображення рівня і динаміки поширення кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 342 та 345 КК України

Як можна бачити з діаграми, починаючи з 2023 року, спостерігається планомірне зростання рівня кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 342 та 345 КК України, що на фоні скорочення статистичної бази обліку (і територій обліку, і населення по відношенню до 2021 р.) виглядає досить тривожним сигналом, який не можна ігнорувати, а надто в перспективі повоєнного транзиту українського суспільства. Показники за 4 місяці 2025 р. (ст. 342 КК – 70 зареєстрованих випадків, ст. 345 КК – 260) лише підтверджують наростання несприятливої динаміки. При цьому ідентичними є й статистичні показники злісної непокори (ст. 185 КУпАП): у 2020 р. зареєстровано 11 125 фактів вчинення цього кримінального правопорушення, у 2021 – 10 289, у 2022 р. – 9 006, у 2023 р. – 7 601, у 2024 р. – 7 769. Це адміністративне правопорушення цілком можливо, на наш погляд, розглядати як своєрідне фонове явище для насильницької злочинності проти працівників правоохоронних органів. Відтак, оперуючи кримінологічною оптикою аналізу, конструюється триплексна аналітична модель антиправоохоронної аберації – соціальних практик злісної непокори, опору, погроз та насильства. Втім, з кримінально-правової перспективи така єдність виявляє проблемні зони свого відтворення. Задля забезпечення точного, правильного та одноманітного застосування закону про кримінальну відповідальність (чим, як засвідчує аналіз, далеко не завжди вирізняється слідча та судова практика) необхідно внести ясність в деякі ознаки складів вказаних правопорушень, запропонувати чіткі критерії для відмежування опору працівникові правоохоронного органу (ст. 342 КК України) від злісної непокори (ст. 185 КУпАП), а також розмежування із погрозою або насильством щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України).

Звертаючись до проблем відмежування від злісної непокори, зауважимо, що судовою практикою вже давно вироблена позиція, згідно з якою під злісною непокорою розуміється відмова від виконання наполегливих, неодноразово повторених законних вимог чи розпоряджень поліцейського при виконанні ним службових обов'язків, члена громадських формувань з охорони громадського порядку чи військовослужбовця у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку або відмова, виражена в зухвалій формі, що свідчить про явну зневагу до осіб, які охороняють громадський порядок (абз. 2 п. 7 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів» № 8 від 26.06.1992 р.¹). До цього, вочевидь, варто додати ще таких категорій потерпілих як державний виконавець, приватний виконавець, член громадського формування з

¹ Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів : постанова Пленуму Верховного Суду України № 8 від 26.06.1992 р. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-92#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

охорони державного кордону, уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, які визначені чинною ч. 2 ст. 342 КК України¹. Але суті справи це не змінює, зокрема в контексті відмежування опору від злісної непокори саме за ознаками об'єктивної сторони складу правопорушення. А саме за цим критерієм й виникає найбільше труднощів та непорозумінь.

Вже у згаданій постанові Пленуму Верховного Суду України, в абз. 3 п. 7 зазначається: «...Адміністративна відповідальність за названою статтею (ст. 185 КУпАП – прим. авт.) настає при відсутності застосування фізичної сили з боку винної особи»². Однак сама по собі ця констатація не може задовольнити запити у наявності чітких відмежувальних критеріїв. Справа в тому, що в низці випадків злісна непокора таки може супроводжуватись застосуванням фізичної сили у широкому розумінні. Мова йде про ті випадки, коли вимога або розпорядження поліцейського мають змішану форму, яка передбачає комбінацію вербальних та фізичних актів. Останні трапляються в тому числі й тоді, коли працівник правоохоронного органу, зокрема поліцейський, або взагалі уникає спілкування з особою, або зводить його до мінімуму, приймаючи в конкретній обстановці рішення (в тій чи іншій мірі обґрунтоване) про фізичне затримання особи, застосування до неї спеціальних засобів (кайданки, гумовий кийок і т. п.), або поєднує вербальну вимогу припинити певні дії із фізичним утримуванням особи (тримання за руки, за одяг тощо). У зв'язку з цим одним з дискусійних питань є те, чи можна вважати фізичні дії поліцейського щодо спроби затримати особу, застосувати до неї спецзасоби, законним розпорядженням чи вимогою у значенні ст. 185 КУпАП.

Більшість дослідників-адміністративістів схиляються до думки, що фізичні дії не можуть розглядатися як вимога чи розпорядження поліцейського, а останні є виключно усними, мовленнєвими актами (рідше – жести). Відтак і вчинювані особою фізичні контрзаходи, спрямовані на уникнення затримання, слід вважати не злісною непокорою, а опором (ст. 342 КК України). Проте така позиція видається спірною.

По-перше, звернімо увагу на те, що тлумачний словник сучасної української мови визначає поняття «розпорядження» як наказ в усній або письмовій формі, даний директивним органом або повноважною особою³. Відповідно, «вимога» визначається як побажання, прохання, висловлене так, що не припускає заперечень. Норми, правила, яким хто-, що-небудь повинні підлягати⁴. І якщо щодо тлумачення вимоги різночитань немає, то цього не

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

² Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів : постанова Пленуму Верховного Суду України № 8 від 26.06.1992 р. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-92#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

³ Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 / Уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII. С. 1258.

⁴ Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 / Уклад. та голов. ред.

можна сказати про інтерпретацію категорії «розпорядження». Узвичаєне його розуміння, виражене у словнику, виходить радше з контексту документообігу, аніж з прикладного виміру реалізації повноважень. А саме останній, не опосередкований складанням, видачею офіційних документів, здебільшого має місце при конфліктній комунікації громадян та поліцейських, інших працівників правоохоронних органів. Відтак і зміст категорії «розпорядження» має визначатися більш широко. Принаймні, виходячи з буквального, юридико-семантичного тлумачення впливає, що розпорядженням є реалізація правомочності на власний розсуд, за визначених правових підстав, з дотриманням встановленого законодавством порядку, умов здійснення повноважень щодо чогось або когось. Форма такого здійснення не має принципового значення. Розпорядитись можна усно, письмово, конклюдентними діями, фізично. І це саме той випадок, коли фізичні дії поліцейського чи працівника іншого правоохоронного органу є способом реалізації наданих йому законом службових повноважень. Тому з нашої перспективи такі фізичні дії цілком можуть бути втіленням законного розпорядження, злісна непокора якому становить зміст діяння, передбаченого ч. 1 ст. 185 КУпАП.

Якщо дотримуватись загальноприйнятої та в цілому обґрунтованої точки зору на ключовий відмежувальний критерій злісної непокори від опору, яким є умовна пасивність чи, відповідно, активність дій особи щодо працівника правоохоронного органу, то слід мати на увазі і те, що пасивність має розумітися не у фізичному, а у юридичному значенні. При тому, що з механічної, фізичної точки зору дії особи можуть бути вельми енерговитратними, а тому і відноситись до категорії застосування фізичної сили, але, певна річ, пасивно-оборонного, захисного характеру. Тож варто визнати більш обґрунтованою позицію тих дослідників, які вважають, що злісна непокора може проявитися як у пасивній поведінці – бездіяльності, так і в активній (наприклад, коли на неодноразові вимоги пройти до органу поліції винний утікає від поліцейського)¹.

Наприклад, спроба з боку затримуваної працівниками поліції особи уникнути обмеження її рухової активності, висмикування рук, фізичне блокування рухів поліцейського, спрямованих на її затримання або знерухомлення цілком можуть супроводжуватись застосуванням так званої «фізичної сили», яка, проте, не означатиме активного впливу на поліцейського, залишатиметься виразом умовно пасивної позиції щодо відмови підкоритися законним розпорядженням поліцейського, в тому числі проявлених у спробах фізичного впливу. Фактично ці дії, у юридичному значенні, можуть бути ототожені із втечею від поліцейських (розрив дистанції, уникнення контакту): при наявності фізичної активності

В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII. С. 141; Розгон О. Г. Злісна непокора як підстава настання адміністративної відповідальності : сутність та особливості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 184. URL: http://lsei.org.ua/5_2021/45.pdf (дата звернення: 27.05.2025).

¹ Габуда А. С. Відмежування складу опору особам, наділеним владними повноваженнями, від однорідних адміністративних правопорушень. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 185.

фіксується пасивність щодо обов'язку підкоритися законним розпорядженням.

В той же час у п. 8 означеної постанови Пленум Верховного Суду однозначно й безспідставно констатовано: «На відміну від злісної непокори, передбаченої ст.185 КУпАП, вчинення опору полягає в активній фізичній протидії»¹. Тому важливо здійснити чітке і ясне розмежування пасивної (злісна непокора) та активної (опір) але, тим не менш, фізичної протидії. Як видається, критерієм для цього може слугувати фізичне спрямування дій особи:

- агресивні, такі, що свідчать про напад, *рухи у бік поліцейського* (чи працівника іншого правоохоронного органу) однозначно свідчать про опір (ст. 342 КК України). Якщо особа відштовхує поліцейського, щоб запобігти удару кийком, або закриває обличчя від удару, в результаті чого поліцейський отримує травму руки, або хапається за одяг поліцейського, щоб запобігти падінню, такі дії не можуть вважатися опором у значенні ст. 342 КК України, оскільки їхня мета полягає не у протидії законній діяльності поліції, а в уникненні небезпеки для життя і здоров'я особи². У поєднанні з відмовою виконати законне розпорядження чи вимогу поліцейського в подібному випадку мова йтиметься саме про злісну непокору (ст. 185 КУпАП), а не про опір (ст. 342 КК України);

- *рухи від поліцейського* (чи працівника іншого правоохоронного органу), що мають характер захисту від активних дій самого поліцейського (як прояву законного розпорядження), або втечу слід кваліфікувати як злісну непокору (ст. 185 КУпАП).

Судова ж практика містить чимало хиб, які явно не відповідають визначеній рамці кваліфікації. Так, наприклад, відповідно до постанови Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 06.04.2023 р. до адміністративної відповідальності за ст. 185 КУпАП притягнуто особу, яка 15.01.2022 р. приблизно о 12 год. 35 хв. біля під'їзду будинку №14-А розташованого по вул. Бочарова у м. Запоріжжі, у стані алкогольного сп'яніння, погрожувала поліцейським, хапала їх за форму, вдарила коліном, не виконувала їх законні вимоги³. Цілком очевидно, що активне, ініціативне хапання за елементи однострою (тобто не як рефлекторний рух для уникнення падіння), нанесення ударів свідчить про наявність активних фізичних дій, властивих для опору працівникові правоохоронного органу та

¹ Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів : постанова Пленуму Верховного Суду України № 8 від 26.06.1992 р. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-92#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

² Ухвала Львівського апеляційного суду від 16.03.2021 р. Справа № 444/2115/17 (провадження № 11-кп/811/1282/20) // База даних (БД) «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95767763> (дата звернення: 26.05.2025).

³ Постанова Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 06.04.2023 р. Справа №336/724/23 (провадження 3/336/797/2023) // База даних (БД) «Опендатебот». URL: <https://opendatobot.ua/court/110194274-8105352de2d92192d82e4c0b512ea84a> (дата звернення: 26.05.2025).

мають бути кваліфіковані за ст. 342 КК України.

Отже, саме спрямованість суспільно небезпечних діянь на авторитет правоохоронних органів через активний, цілеспрямований фізичний вплив на працівника такого органу визначає характер суспільних відносин, яким спричиняється шкода та зумовлює *трансформацію* об'єкта правової охорони. Йдеться вже не про встановлений порядок управління (як це визначено у назві Глави 15 КУпАП), а саме про авторитет конкретного органу державної влади. Дисфункція публічного управління у певній її сфері внаслідок умовно пасивних (оборонних, втеча) фізичних дій «від» працівника правоохоронного органу змінюється на заподіяння шкоди авторитетові правоохоронного органу в результаті активного фізичного впливу (нападу, зустрічних, у відповідь фізичних дій), дій «у бік», «на» такого працівника.

В цьому контексті, можливо виділити декілька специфічних ситуацій, що виникають в діяльності поліцейських, в тому числі і зокрема працівників підрозділів поліції особливого призначення, і які, як засвідчує практика, далеко не завжди правильно оцінюються самими поліцейськими та, як наслідок, винні у вчиненні досліджуваної категорії правопорушень особи не притягаються до передбаченої законом юридичної відповідальності.

Ситуація 1. Затримання озброєної (імовірно озброєної) особи чи групи осіб. Тактичні засади успішних дій поліцейських в цій ситуації враховують фактор раптовості, стрімкості реалізації заходів з фізичного затримання, роззброєння, знерухомлення на фоні застосування комплексу прийомів впливу, які дезорієнтують затримуваних. При цьому вимоги поліцейських, адресовані останнім, висловлюються гучно, швидко та, якщо дозволяють обставини, поєднуються з одночасним фізичним впливом. Відтак законне розпорядження поліцейського набуває комбінованої форми, поєднує словесні висловлювання, вимоги та конкретні, безпосередні, фізичні заходи впливу, які також, підкреслимо, набувають юридичного значення законного розпорядження. Саме в такій ситуації, виходячи із необхідності дотримання вимог особистої безпеки як поліцейських, так і інших осіб, затримуваним не надається значного проміжку часу для добровільного реагування виключно на усні вимоги. Відповідно, спроби затримуваних осіб у зазначених обставинах ухилитись від затримання, від застосування щодо них окремих спецзасобів (наприклад, кайданок), вирватись, втекти варто кваліфікувати як злісну непокору законному розпорядженню, вимозі поліцейського, тобто як адміністративне правопорушення, передбачене ст. 185 КУпАП.

Якщо ж дії затримуваних носять активно-агресивний характер щодо поліцейських, проявляються у нанесенні ударів, штовханні, намаганнях дістати та застосувати вогнепальну чи холодну зброєю, заволодіти зброєю чи іншими предметами, які можна використати для спричинення тілесних ушкоджень – то за описаним вище правилом їх слід кваліфікувати як опір (ст. 342 КК України), а за наявності до того підстав – додатково за статтями Особливої частини КК України, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я особи (більш детально

про цей аспект кримінально-правової кваліфікації – далі).

Ситуація 2. Забезпечення поліцейськими публічної безпеки та порядку при масових заходах протестного та/або демонстраційного характеру. Як правило, подібні заходи супроводжуються формуванням натовпу з відповідними супутніми загрозами, що несе із собою поведінка осіб у його складі, включаючи ефекти емоційного зараження та колективного зниження інтелекту (за Г. Лебоном¹). Зрозуміла річ, в таких умовах дії учасників натовпу нерідко набувають агресивного спрямування. Ба більше: наявний досвід протидії інспірованим російською федерацією спробам насильницької зміни конституційного ладу в низці регіонах країни, в тому числі й у м. Харкові, які мали місце навесні 2014 р., недвозначно засвідчує, що саме захоплення адміністративних будівель з подальшим розгортанням каскаду гібридних, силових, дезінформаційно-пропагандистських практик є однією з тактичних цілей первинного етапу дестабілізації політичної та/або військово-політичної ситуації в регіоні та країні в цілому. Так само зрозуміло і те, що цей напрям підривної діяльності ворога має, перш за все, знаходити свою адекватну відповідь на рівні вчасних оперативних заходів щодо нейтралізації діяльності агентурної мережі, виявлення та припинення фактів співпраці громадян України з ворогом. Але не менш важливим є й правильне застосування адміністративно-правових та кримінально-правових заходів впливу, а надто на так званих ситуативних, нестійких учасників подібних масових заходів. Зрештою, належний порядок управління та авторитет органів державної влади України неодмінно мають бути забезпечені ефективним правовим захистом, нехай і у форматі реалізації юридичної відповідальності.

Узагальнення досвіду розгортання різних сценаріїв взаємодії поліцейських з учасниками натовпу дає можливість виділити щонайменше дві типові діяльнісно-комунікативні моделі:

а) модель взаємодії в обстановці захисту адміністративної будівлі (або ж блокування доступу до певної території). Поліцейськими, як правило, забезпечується охорона периметру та внутрішнього простору будівлі, споруди, території, коли агресивно налаштована група осіб, юрба, наближається до поліцейського загородження (кордону). В цих умовах, якщо дозволяють обставини, серед іншого рекомендовано через гучномовці чітко й декілька разів, наполегливо довести до учасників натовпу вимогу утриматись від будь-яких дій щодо спроб проникнення на охоронювану територію чи до будівлі. Ігнорування цієї вимоги, що проявляється у спробах уникнути поліцейський кордон, обійшовши його, знайшовши прогалини (*тобто не вступаючи у фізичний, силовий контакт безпосередньо з поліцейськими*), з метою потрапляння на охоронювану територію чи будівлю слід кваліфікувати за ст. 185 КУпАП, тобто як злісну непокору. Натомість будь-який активний фізичний вплив на поліцейського з метою прорвати поліцейський кордон (*штовхання, групове вклинювання у*

¹ Лебон Г. Психологія мас / Пер. з нім. К. : Андронум, 2021. С. 47–68.

поліцейський порядок, ланцюг, нанесення ударів частинами тіла, будь-якими предметами, жбурляння у поліцейських каміння чи інших предметів) є тим необхідним і достатнім об'єктивним критерієм, який дає підстави для кваліфікації цих дій як опору працівникові правоохоронного органу (ч. 2 ст. 342 КК України). При цьому відтягування загороджувальних елементів, що виставляються перед поліцейським кордоном, варто розглядати як готування опору, яке, втім, з огляду на санкцію ч. 2 ст. 342 та положення ч. 2 ст. 14 КК України, не тягне за собою кримінальної відповідальності.

В описаній моделі вихід, розташування та знаходження поліцейських на визначеному рубежі, у поєднанні з вимогами не заходити за відповідну лінію поліцейського кордону, в тому числі із заборонаю на потрапляння всередину адміністративної будівлі, варто розглядати як комбіновану форму законного розпорядження в межах та як зміст виконання поліцейськими своїх службових обов'язків. Навіть за відсутності усних вимог, адресованих натовпу, очевидний характер такої форми розпорядження не викликає, як видається, сумніву. Відповідно, активна фізична протидія такому виконанню поліцейськими своїх службових обов'язків має розглядатися як кримінально протиправний опір. Ясна річ, це не означає відсутність у діях нападників складу інших кримінальних правопорушень, зокрема, передбачених ст. ст. 109, 293, 341 КК України – за наявності до того підстав. Але важливо при цьому не випустити з уваги й факти опору працівникам правоохоронних органів під час виконання ними свої службових обов'язків, забезпечити їх документування, фіксування, усебічне розслідування та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності;

б) модель взаємодії в обстановці захисту учасників ходи чи іншої форми масового зібрання громадян. Умови поліцейської діяльності в цій моделі є подібними до попередньо описаної у тих випадках, коли хода оточена зусібіч ланцюгом поліцейських. Спроба прорвати цей ланцюг шляхом активного фізичного впливу на поліцейських так само має кваліфікуватися за ч. 2 ст. 342 КК України. Водночас, ми свідомі того, що слідча і судова практика наразі йде дещо іншим шляхом й не надає в таких випадках самостійною юридичної оцінки фізичного впливу на поліцейського, якщо тільки він не потягнув за собою настання наслідків у виді тілесних ушкоджень різного ступню тяжкості. Але це не означає того, що такий підхід є обґрунтованим. Він має бути змінений. В тому числі і зокрема з урахуванням підходів до розмежування опору працівникові правоохоронного органу під час виконання ним своїх службових обов'язків (ст. 342 КК України) та погрози або насильства щодо такого працівника (ст. 345 КК України).

Ситуація 3. Поліцейський висловлює вимогу чи розпорядження та/або застосовує поліцейський захід без достатніх правових підстав, внаслідок чого особа не підкоряється або чинить опір. Ця ситуація є специфічною з точки зору суперечливості судової практики, що склалася з приводу її правової оцінки. Так, наприклад, у постанові Касаційного кримінального

суду у складі Верховного суду від 20.10.2020 р. висловлюється позиція, згідно з якою дії особи, спрямовані на протидію *невиправданому* (*курсив наш – авт.*) і надмірному насильству з боку поліцейського, не можуть кваліфікуватися як опір за ст. 342 КК України. Вирішуючи, чи є склад опору, суд повинен переконатися, що застосовані до обвинуваченої особи заходи з боку поліції були необхідними та пропорційними ситуації, що склалася, і були застосовані відповідно до процедури, установлені законом (ст. 29 Закону України «Про національну поліцію»)¹. Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про намір застосувати фізичну силу і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського (ст. 43 Закону України «Про національну поліцію»)². З цього приводу слід висловити деякі зауваги.

По-перше, далеко не завжди обстановка дозволяє робити попередження й діяти необхідно негайно, швидко. У такому разі про необхідність попередження не йдеться, а правомірність дій поліцейського оцінюється, виходячи з підстав, порядку застосування самого поліцейського заходу. Але все ж, якщо обставини дозволяли попередити, проте поліцейський не виконав цієї вимоги, не попередив особу про намір застосувати щодо неї силу, подальший опір таким діям слід визнати правомірним. Дії ж поліцейського – перевищенням влади. Справа в тому, що законодавча вимога попередження про намір застосування сили виходить з того, що воно (попередження) здатне вплинути на рішення особи про відмову від продовження протиправних дій та підкорення законному розпорядженню або вимозі поліцейського. Відповідно, позбавлення особи обумовленої попередженням можливості припинити свої протиправні дії суттєво підвищує ризик необґрунтованого, невинуватено істотного обмеження основоположних прав людини на особисту недоторканість. Такою є логіка Верховного Суду. І з нею є сенс погодитись.

По-друге, звернімо увагу на використану у викладеній правовій позиції Верховного Суду термінологію: «*невиправдане*» та «*надмірне*» насильство з боку поліцейського. Щодо першого – то під ним, на нашу думку, слід розуміти випадки відсутності фактичних підстав для застосування поліцейським сили. Щодо другого – неправильно, надто інтенсивне, тривале застосування поліцейського заходу, що не відповідає обставині його застосування, небезпечності особи, тяжкості вчиненого нею правопорушення. У першому випадку (невиправдане застосування) перевищення влади (ч. 2 ст. 365 КК України) матиме місце з моменту застосування а, отже, дії особи щодо супротиву такому застосуванню сили не вважатимуться протиправними від початку відповідних контрзаходів. У другому ж опір, як кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 342

¹ Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду. Справа № 444/2115/17 (провадження № 51-8311км18) // База даних (БД) «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93014930> (дата звернення: 26.05.2025).

² Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

КК України, в цілому не виключається. Він може мати місце в умовах протидії правомірному режиму застосуванню сили. Втім, з моменту переходу цього режиму у фазу неправомірності (наприклад, понад необхідну для досягнення цілей поліцейського заходу термін його застосування) протиправність опору елімінується, протидія поліцейському набуває правомірного характеру.

Саме у такій правовій системі координат перебувала сторона обвинувачення, кваліфікуючи дії поліцейських за ч. 2 ст. 365 КК України, що проявилися у такому: патрульні поліцейські ОСОБА_4 та ОСОБА_5 у складі екіпажу «СІЧ-131» на службовому автомобілі «Toyota Prius» в період часу з 20 год. 00 хв. 01.09.2016 р. по 08 год. 00 хв. 02.09.2016 р. здійснювали охорону громадського порядку на території м. Чернігова. При патрулюванні біля зупинки громадського транспорту «Ріпкинська» виявили громадян ОСОБА_7 та ОСОБА_9, які знаходились неподалік залізних воріт зеленого кольору з написом «КАФЕ» фарбою червоного кольору. Зупинившись та підійшовши до ОСОБА_7, інспектори ОСОБА_4 та ОСОБА_5, в порушення вимог статей 7, 29, 42, 43 Закону «Про Національну поліцію», за відсутності будь-яких підстав, не представившись та не повідомивши причини, перевищуючи свої службові повноваження, насильно почали незаконно тримати ОСОБА_7 за руки з обох боків. При цьому останній жодним чином опору ОСОБА_5 та ОСОБА_10 не чинив, інших будь-яких незаконних дій не вчиняв. Далі поліцейський ОСОБА_11, діючи з ОСОБА_5, достовірно знаючи про відсутність правових підстав для здійснення заходів, що обмежують права та свободи потерпілого, умисно застосували до ОСОБА_7, який є інвалідом II групи загального захворювання, який жодним чином опору працівникам поліції не чинив та будь-яких незаконних дій не вчиняв, поліцейські заходи, а саме прийоми рукопашного бою у вигляді заламування та заведення його рук за спину, які у даному випадку взагалі не були необхідними, пропорційними та ефективними, і мали характер насильницьких незаконних дій, болісних і таких, що ображали особисту людську гідність потерпілого. У подальшому без відповідного попередження, без урахування конкретної ситуації, індивідуальної поведінки потерпілого та відсутність будь-яких ознак правопорушення в його діях, одночасно з ОСОБА_5 звалили ОСОБА_7 з ніг на асфальтне покриття тротуару. При цьому один з інспекторів Управління патрульної поліції, тримаючи заламані руки за спиною у потерпілого, притиснув коліном його голову до асфальту, а інший незаконно вдягнув на заламані руки кайданки, у яких не було необхідності і такі незаконні дії не відповідали обставинці що склалася, при наявній можливості вжиття інших більш м'яких превентивних заходів, визначених ст. 31 Закону України «Про Національну поліцію», затримали останнього і, тримаючи його за руки, посадили до службового автомобіля, не роз'яснюючи жодних прав та обов'язків, не складаючи відповідних протоколів, не пред'являючи жодних

звинувачень щодо вчинення будь-яких правопорушень, чим спричинили істотну шкоду охоронюваним правам, інтересам ОСОБА_7¹.

З іншого боку, Верховний Суд висловлює позицію, згідно з якою невиконання вимоги працівника поліції, *яка, очевидно, входить до кола його повноважень*, не може бути визнане правомірним, якщо особа, залежно від того, як вона оцінила ситуацію, вважає таку вимогу безпідставною, *навіть якщо згодом виявиться, що ця вимога ґрунтувалася на неправильній оцінці ситуації поліцейським і не мала достатніх підстав (курсив наш – авт.)*. Отже, наявність чи відсутність у поліцейського підстав для пред'явлення вимоги, що входить у межі його повноважень, не може братися до уваги при вирішенні питання щодо наявності чи відсутності складу злочину, передбаченого ст. 342 КК України². І хоча формулювання «вимога, що, очевидно, входить до кола повноважень поліцейського» є досить невизначеною (що значить «очевидно» і для кого має бути очевидно? Чи всі вимоги, передбачені законом, повноваження поліцейського є очевидними для будь-кого?), менше з тим правова позиція суду, як видається, відсилає до так званого принципу «Підкорюйся – потім оскаржуй».

Навіть побіжний аналіз цієї та вищевикладеної правової позиції Верховного Суду, зафіксованої в одній і тій самій постанові, виявляє певні ознаки протиріччя: при фактичній констатації обов'язку підкорюватись «вимогам, що, очевидно, входить до кола повноважень поліцейського» визнається, що все ж не можуть вважатися опором дії, спрямовані на супротив застосовуваній поліцією силі, якщо таке застосування є безпідставним або не відповідним встановленому порядку. Не потребує доведення теза про те, що застосування сили входить в повноваження поліцейського. У зв'язку з цим, як може здатися, і виникає враження протиріччя, внутрішньої логічної суперечливості позиції Верховного Суду. Однак при більш прискіпливому її аналізі з'являється можливість вивести деякі узагальнення, що не конфліктуватимуть у підходах до кваліфікації, а саме:

а) якщо дії поліцейського щодо реалізації наданих йому законом повноважень, навіть за умови об'єктивної відсутності законних підстав для їх реалізації у конкретній обстановці, не мають силового характеру (тобто виражені вербально), то злісна непокоря їх виконанню або опір (активний супротив, напад на поліцейського, який висловлює вимоги) мають кваліфікуватися за ст. 185 КУпАП або ст. 342 КК України відповідно;

б) якщо за тих самих умов (відсутність законних підстав або порушення законного порядку) поліцейський застосовує силу – ухилення від силових заходів або опір їх застосуванню слід вважати правомірним, якщо при цьому не було перевищено меж необхідної оборони (ст. 36 КК

¹ Вирок Новозаводського районного суду м. Чернігова від 25.01.2018 р. Справа № 751/120/17 (провадження №1-кп/751/39/18) // База даних (БД) «Zakon Online». URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/71786947> (дата звернення: 01.06.2025).

² Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду. Справа № 444/2115/17 (провадження № 51-8311км18) // База даних (БД) «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93014930> (дата звернення: 26.05.2025).

України). Таким чином, особу, яка чинить опір, слід вважати такою, що перебуває у стані необхідної оборони. Підставою ж для цього, підкреслимо, є наявність суспільно небезпечного, насильницького посягання з боку поліцейського (ч. 2 ст. 365 КК України). При цьому для кваліфікації не має значення, хто саме здійснює протидію насильницьким діям поліцейського – безпосередній потерпілий від них чи будь-яка інша особа, яка діє у стані необхідної оборони.

Далі звернімо увагу на дотичну до описаної вище проблематику: не безспірною є судова практика і її доктринальне обґрунтування, що склалися з приводу розмежування опору (ст. 342 КК України) та погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України). Головна проблема, як видається, полягає у тому, що, як засвідчує здійснений нами контент-аналіз 140 обвинувальних вироків у провадженнях за ст. 345 КК України, там, де фіксується насильство – органи досудового розслідування і суд інкримінують ст. 345 КК України. Таким чином, фактично або постулюється ненасильницький характер опору, або йдеться про ідеальну сукупність кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 342 та 345 КК України. Як перше, так і друге є неправильним та вимагає зміни підходів до кваліфікації, висунення системи наукових аргументів для цього.

Принагідно зауважимо, що Верховний Суд слушно зазначає: насильство, застосоване щодо поліцейського при опорі може полягати в умисному нанесенні ударів, побоїв, тілесних ушкоджень (абз. 5 п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України¹). Отже, опір – суть насильницька дія. І це логічно, закономірно. Більшість проявів опору супроводжуються насильством щодо поліцейських та інших категорій потерпілих у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 342 КК України. Втім надалі у вже згадуваній постанові Пленуму, датованій ще 1992 р., Верховний Суд України зафіксував положення, яке, на нашу думку, започаткувало правозастосовну плутанину, невизначеність. Зокрема, у тому таки абз. 5 п. 8 вказано, що якщо при опорі працівникові правоохоронного органу було нанесено удари, побої чи заподіяно легке, середньої тяжкості чи тяжке тілесне ушкодження, вчинене необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 188-1 та ч. 1 чи 2 ст. 189-4 КК України² (КК України 1960 р.³, вже не чинного. – прим. авт.). Тобто фактично Верховний Суд пропонує кваліфікувати суспільно небезпечні дії в описаній ситуації за правилами ідеальної сукупності, коли застосовуване проти

¹ Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів : постанова Пленуму Верховного Суду України № 8 від 26.06.1992 р. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-92#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

² Там само.

³ Кримінальний кодекс України : Закон Української РСР від 28.12.1960 р. (втратив чинність) // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

працівника правоохоронного органу насильство приписує вважати опором виконанню ним своїх службових обов'язків, але при цьому, оскільки існує також й окрема норма про насильство щодо вказаного працівника, – інкримінувати додатково винному відповідне кримінальне правопорушення, передбачене ст. 345 КК України.

Саме таким шляхом, до прикладу, пішов Жовківський районний суд Львівської області, який визнав ОСОБУ_5 винною у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 342 та ч. 2 ст. 345 КК України, а саме опору працівникові правоохоронного органу під час виконання тим службових обов'язків, а також у погрозі насильством та умисному заподіянні працівникові правоохоронного органу легких тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків. Кримінальна протиправна поведінка мала місце за таких обставин: 04.03.2017 р., в період з 12 год. 44 хв. до 12 год. 50 хв., знаходячись на прилеглій території до господарства, що по вулиці Жовківська, 1, та автодороги сполученням «Львів-Рава-Руська» у смт. Куликів Жовківського району Львівської області, виражаючи зневажливе ставлення до працівників правоохоронного органу – екіпажу «Округ-708» – поліцейських ОСОБА_9, ОСОБА_10 та ОСОБА_11, які під час патрулювання на службовому автомобілі марки «TOYOTA PRIUS» у відповідності до розстановки сил та засобів управління виявили порушення правил дорожнього руху водієм автомобіля марки «ВАЗ 2121», про що у подальшому було складено постанову про накладення адміністративного стягнення, з метою перешкодити інспекторам виконувати службові обов'язки по забезпеченню безпеки дорожнього руху, погрожуючи фізичною розправою, виражаючись нецензурними словами, умисно вчинив конфлікт та відмовився пред'явити документи на транспортний засіб та на право керування. Після цього продовжуючи ігнорувати законні вимоги пред'явити документи, умисно здійснив фізичну протидію інспекторам ОСОБА_9 та ОСОБА_10 натягнути кайданки на його руки з метою доставлення до відділення поліції для встановлення особи, умисно зірвав головний убір з інспектора ОСОБА_9 та умисно, вчиняючи опір, завдав один удар правою рукою стисненою у кулак інспектору ОСОБА_9 в обличчя зліва, чим спричинив легке тілесне ушкодження. Після цього дії ОСОБА_5 були припинені працівниками поліції шляхом застосування заходів фізичного впливу та спецзасобу кайданки¹.

І в цьому, з нашої точки зору, полягає помилка, що виходить з невірного розуміння призначення кримінально-правових норм про опір з одного боку, та про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу – з іншого. Як результат – особа двічі піддається кримінальній репресії за одне й те саме посягання з *перспективи його основного безпосереднього об'єкту*.

Самозрозуміло, що як такий об'єкт у складах кримінальних

¹ Вирок Жовківського районного суду Львівської області. Справа № 444/2115/17 (провадження № 1-кп/444/38/2018) // База даних (БД) «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72335267> (дата звернення: 26.05.2025).

правопорушень, сконструйованих і у ст. 342, і у ст. 345 КК України, постає саме авторитет правоохоронних органів (зокрема, Національної поліції). При цьому насильство, як підкреслює сам Верховний Суд, цілком може бути характеристикою самого опору, проти чого навряд чи можна висунути скільки-небудь серйозні контраргументи. А якщо це так – то, не зважаючи на те, що конкретні види насильства та його наслідки у ст. 342 КК України не закріплені, застосування норми, закріпленої в цій статті, є необхідним і *достатнім* для кримінально-правового захисту саме авторитету правоохоронних органів. Підкреслимо: необхідною умовою для констатації такої достатності є встановлення того, що насильство було проявом опору, тобто проявилось як активна фізична протидія безпосередній реалізації працівником правоохоронного органу своїх службових повноважень. Така протидія здійснюється не просто у зв'язку з виконанням службових повноважень, а й *під час виконання* та, що головне, спрямоване на *фізичне та негайне* унеможливлення (негайне відвернення або припинення) такого виконання. Відтак, якщо йдеться саме про опір, то поруч із застосуванням ст. 342 КК України, за правилами ідеальної сукупності мають застосовуватись відповідні статті з розділу II Особливої частини КК України, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я особи. Таким чином, у прагненні забезпечити належну охорону останніх, поруч зі ст. 342 КК України, слід застосовувати не ще одну норму про кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади (захист такого авторитету, ще раз наголосимо, вже забезпечено застосуванням ст. 342 КК України), склад якого передбачає життя і здоров'я працівника правоохоронного органу як додатковий об'єкт (ст. 345 КК України), а норму, де вказаний об'єкт є основним безпосереднім, зокрема ст. ст. 121, 122, 125, 126, 129 КК України. Оперування таким підходом, по-перше, унеможливить фактичне подвійне ставлення в вину (за критерієм об'єкту кримінально-правової охорони) та, по-друге, виведе на розуміння сутнісних відмінностей складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 342 та 345 КК України.

Розвиваючи міркування за цим напрямом, щодо сутнісних відмінностей аналізованих юридичних складів, ще раз підкреслимо: наразі у слідчий та судовій практиці склалася парадоксальна ситуація, коли фактично насильство чи погроза його застосуванням визнається розмежувальним критерієм між складами, передбаченими ст. ст. 342 та 345 КК України. Але при цьому кваліфікація здійснюється або за сукупністю, або (що є більш послідовним з точки зору логіки використовуваного підходу, проте неправильним по суті) виключно за ст. 345 КК України. Як нами вже вказувалось, фактично це означає заперечення на практиці насильницького характеру опору, що за жодних обставин не можна вважати адекватною позицією.

Вихід з цієї узвичаєної ситуації доктринально хибного правозастосування виглядає можливим через зміну «оптики» порівняльного аналізу та звернення уваги не на об'єктивні, а на суб'єктивні

розмежувальні ознаки, які, з нашої точки зору, є в цій ситуації ключовими. Зокрема, варто вести мову про відмінність у меті застосування насильства при опорі (ст. 342 КК України) з одного боку та при висловленні погрози або застосування насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) з іншого.

Метою насильства при опорі (ст. 342 КК України) є активне створення перешкод для реалізації службових повноважень працівника правоохоронного органу безпосередньо під час їх реалізації. Тобто опір є відповіддю на правовий стан триваючої службової діяльності, способом негайного втручання в неї з метою її викривлення, припинення. Натомість *метою насильства (психічного або фізичного) при вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 345 КК України*, є не безпосередній та негайний опір, а вплив на віддалений результат реалізації службових повноважень у майбутньому, або помста у майбутньому за їх триваючу реалізацію чи реалізацію у минулому. Це впливає і на зміст умислу. І саме в цьому полягає смисл категорії «у зв'язку з виконанням службових обов'язків», що використана в диспозиціях ч. ч. 1–3 ст. 345 КК України. Він, цей зв'язок, є складнішим, аніж при опорі. У випадку з останнім насильство безпосередньо, напругу, у часі (одночасно) та просторі (у тому ж місці) пов'язано з виконанням правоохоронцем своїх службових обов'язків. При погрозі або насильстві, передбачених ст. 345 КК України, – час та/або місце виконання службових обов'язків та, відповідно, насильство (психічне чи фізичне) розірвані, десинхронізовані, не співпадають.

Принципово важливо: для погроз або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) умисел виражає спрямування дій на протидію реалізації службових повноважень не в момент самої протидії (що властиво для опору у значенні ст. 342 КК України), а у майбутньому. Для зручності застосування цих розмежувальних критеріїв можемо запропонувати три умовні моделі кримінально протиправної поведінки, передбаченої ст. 345 КК України:

1) погроза у *майбутньому* застосувати насильство у випадку певного, не бажаного для винного, варіанту *майбутньої реалізації* працівником правоохоронного органу своїх службових повноважень. Така погроза є фактором стримання від прийняття правоохоронцем рішень у майбутньому;

2) погроза у *майбутньому* застосувати насильство як помста за вже реалізовані повноваження;

3) застосування фізичного насильства або на підтвердження серйозності погроз щодо *майбутньої* службової діяльності, або як помсти за вже реалізовані у *минулому* правоохоронцем свої службові повноваження.

Дещо грубою, але, менше з тим, корисною для зіставлення моделей кримінально-правових заборон, сконструйованих у ст. ст. 342 та 345 КК України, може слугувати уподібнення їх до ст. ст. 187 та 189 КК України. Як відомо, при розбої насильство спрямоване на заволодіння майном, яке знаходиться безпосередньо при потерпілому в момент нападу. Натомість

для вимагання характерне перенесення мети застосування насильства на майбутнє, на відтерміноване заволодіння майном потерпілого, якого наразі (в момент нападу) при ньому немає.

Побічним свідченням такої телеологічної природи кримінально-правової заборони, сформованої у ст. 345 КК України, в тому числі є і те, що насильство при вчиненні цього кримінального правопорушення може застосовуватись не тільки до самого працівника правоохоронних органів, а й до його близьких родичів саме як спосіб вплинути на його діяльність як таку, а не безпосередньо в момент реалізації його службових повноважень, виконання службових обов'язків.

Висновки. Основним об'єктивно-атрибутивним критерієм відмежування злісної непокори (ст. 185 КУпАП) від опору (ст. 342 КК України) запропоновано визнати фізичне спрямування дій особи. Агресивні, такі, що свідчать про напад, рухи у бік працівника іншого правоохоронного органу однозначно свідчать про опір. Рухи від працівника правоохоронного органу, що мають характер захисту від активних дій останнього (як прояву законного розпорядження), або втечу слід кваліфікувати як злісну непокору.

Виділено та охарактеризовано специфічні ситуації службової діяльності поліцейських, в яких проявляється злісна непокора та/або опір: 1) затримання озброєної (імовірно озброєної) особи чи групи осіб; 2) забезпечення поліцейськими публічної безпеки та порядку при масових заходах протестного та/або демонстраційного характеру, в межах якої виділено дві типові діяльнісно-комунікативні моделі: а) модель взаємодії в обстановці захисту адміністративної будівлі (або ж блокування доступу до певної території); б) модель взаємодії в обстановці захисту учасників ходи чи іншої форми масового зібрання громадян; 3) висунення поліцейським вимоги або застосування поліцейського заходу без достатніх правових підстав, внаслідок чого особа не підкоряється або чинить опір. В межах останньої запропоновано використовувати такі правила кваліфікації: а) якщо дії поліцейського щодо реалізації наданих йому законом повноважень, навіть за умови об'єктивної відсутності законних підстав для їх реалізації у конкретній обстановці, не мають силового характеру, то злісна непокора їх виконанню або опір мають кваліфікуватися за ст. 185 КУпАП або ст. 342 КК України відповідно; б) якщо за тих самих умов поліцейський застосовує силу – ухилення від силових заходів або опір їх застосуванню слід вважати правомірним, якщо при цьому не було перевищено меж необхідної оборони.

Наведено аргументи на користь ключового значення ознак суб'єктивної сторони для розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 342 та 345 КК України. Встановлено та обґрунтовано, що метою насильства (психічного або фізичного) при вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 345 КК України, є не безпосередній та негайний опір (як у випадку з кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 342 КК України), а вплив на віддалений результат реалізації службових повноважень у майбутньому,

або помста у майбутньому за їх триваючу реалізацію чи реалізацію у минулому. Відповідно при опорі насильство безпосередньо, напряду, у часі (одночасно) та просторі (у тому ж місці) пов'язано з виконанням правоохоронцем своїх службових обов'язків. При погрозі або насильстві, передбачених ст. 345 КК України, – час та/або місце виконання службових обов'язків та, відповідно, насильство (психічне чи фізичне) розірвані, десинхронізовані, не співпадають.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Пер. з нім. О. С. Юдіна. К. : «Ніка-Центр», 2011. 407 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 / Уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII. 1728 с.
3. Верховний Суд пояснив, як провести межу між опором поліції у значенні статті 342 КК і діями, зумовленими рефлексивними реакціями або самозахистом. *Юридична газета*. 2023. 8 березня. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/263991-verkhovnyy-sud-obyasnil-kak-provesti-granitsu-mezhdu-soprotivleniem-politsii-v-znachenii-stati-342-uk-i-deystviyami-obuslovlennymi-reflektornymi-reaktsiyami-ili-samozaschitoy> (дата звернення: 26.05.2025).
4. Вирок Жовківського районного суду Львівської області. Справа № 444/2115/17 (провадження № 1-кп/444/38/2018) // База даних (БД) «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72335267> (дата звернення: 26.05.2025).
5. Вирок Новозаводського районного суду м. Чернігова від 25.01.2018. Справа № 751/120/17 (провадження №1-кп/751/39/18) // База даних (БД) «Zakon Online». URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/71786947> (дата звернення: 01.06.2025).
6. Габуда А. С. Відмежування складу опору особам, наділеним владними повноваженнями, від однорідних адміністративних правопорушень. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 183–191.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.05.2025).
8. Кримінальний кодекс України : Закон Української РСР від 28.12.1960 р. (*втратив чинність*) // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05#Text> (дата звернення: 26.05.2025).
9. Лебон Г. Психологія мас / Пер. з нім. К. : Андронум, 2021. 138 с.
10. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду. Справа № 444/2115/17 (провадження № 51-8311км18) // База даних

(БД) «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93014930> (дата звернення: 26.05.2025).

11. Постанова Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 06.04.2023 р. Справа №336/724/23 (провадження 3/336/797/2023) // База даних (БД) «Опендатабот». URL: <https://opendatabot.ua/court/110194274-8105352de2d92192d82e4c0b512ea84a> (дата звернення: 26.05.2025).

12. Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів : постанова Пленуму Верховного Суду України № 8 від 26.06.1992 р. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-92#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

13. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

14. Розгон О. Г. Злісна непокора як підстава настання адміністративної відповідальності : сутність та особливості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 183–185. URL: http://lsej.org.ua/5_2021/45.pdf (дата звернення: 27.05.2025).

15. Ухвала Львівського апеляційного суду від 16.03.2021 р. Справа № 444/2115/17 (провадження № 11-кп/811/1282/20) // База даних (БД) «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95767763>.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2025

Yurii V. ORLOV,

Doctor of Science in Law, Professor

(*Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine*)

Serhiy V. SHCHEBETUN,

Police Colonel

(*Main Directorate of the National Police in Kharkiv Region, Kharkiv, Ukraine*)

PROBLEMS OF QUALIFICATION OF CRIMINAL OFFENCES PROVIDED FOR BY ARTICLES 342 AND 345 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

The article is devoted to the study of the problems of qualification of criminal offenses provided for by Articles 342 and 345 of the Criminal Code of Ukraine, when distinguishing them from other offenses, as well as when distinguishing them from each other. It has been established that the main objective and attributive criterion for distinguishing malicious disobedience (Article 185 of the Code of Administrative Offenses) from resistance (Article 342 of the Criminal Code of Ukraine) is the physical direction of the person.

Aggressive, such as those indicating an attack, movements towards a law enforcement officer clearly indicate resistance. Movements from a law enforcement officer that are of a protective nature against the latter's active actions should be qualified as malicious disobedience. Specific situations of police officers' official activities in which malicious disobedience and/or resistance are manifested are highlighted and characterized. The distinguishing features of the elements of criminal offenses provided for in Articles 342 and 345 of the Criminal Code of Ukraine are defined, described and explained.

Keywords: *law enforcement agencies, authority, official powers, malicious disobedience, resistance, threat, violence, mass events, tactics, bodily harm, life, health, elements of a criminal offense, criminal liability, qualification.*